

Lille grammatisk oversigt

til

Nuummut nuupput

kap. 1 og 2

Grammatikken er et ganske lille udklip fra
'Qanoq', opgave- og grammatikbog
Helene Brochmann, Atuakkiorfik 1994

Fremsættende

	vok.st. <i>ani-</i>	r-st. <i>atuar-</i>	kons.st. <i>sini*-</i>
1. (jeg)	-vunga	-punga	-(p)punga
2. (du)	-vutit	-putit	-(p)putit
3. (han/hun)	-voq	-poq	-(p)poq
<hr/>			
1. (vi)	-vugut	-pugut	-(p)pugut
2. (I)	-vusi	-pusi	-(p)pusi
3. (de)	-pput	-put	-(p)put

Spørgende

	vok.st. <i>ani-</i>	r-st. <i>atuar-</i>	kons.st. <i>sini*-</i>
1. (jeg)	-vunga?	-punga?	-(p)punga?
2. (du)	-vit?	-pit?	-(p)pit?
3. (han/hun)	-va?	-pa?	-(p)pa?
<hr/>			
1. (vi)	-vugut?	-pugut?	-(p)pugut?
2. (I)	-visi?	-pisi?	-(p)pisi?
3. (de)	-ppat?	-pat?	-(p)pat?

Bemærk, at hvis en vokalstamme ender på -u, forsvinder v'et fra endelsen: mekanikeriu- = at være mekaniker, bøjes: mekanikeriut? = er du mekaniker?

mekanikeriua? = er han mekaniker?
 mekanikeriuis? = er I mekanikere?
 V'et skrives bare ikke, fordi man alligevel ikke ville kunne høre det.
V forsvinder altså altid mellem U - A og mellem U - I.

Nægtelse -nngi-

Når vi skal bruge nægtelsen, altså sige 'ikke', behøver vi heldigvis ikke bekymre os om, hvilken stamme den sættes på. Nægtelsen er nemlig et 'spisende' tilhæng, der skal sættes helt ind til den sidste vokal i stammen. Så er det lige meget, om stammen var en vokal, eller der stod et r eller en konsonant i forvejen:

VOKALSTAMMER neri- (spise) nerinnngilaq = hun har ikke spist
 R-STAMMER atuar- (læse) atuannngilaq = han læser ikke
 KONSONANT-ST. sini*- (sove) sininnngilaq = hun sover ikke

(En måde at huske det på: Når tilhængen selv begynder med to konsonanter, her *nn*, er der ikke 'plads' til nogen konsonanter på stammen. De skal altså væk!)

Kun i én person adskiller spørgemåden sig fra fremsættemåden efter nægtelsen:

-nngi-	Fremsættemåde	Spørgemåde
1. (jeg)	-nngilanga	-nngilanga
2. (du)	-nngilatit	-nngilatit
3. (han/hun)	-nngilaq	-nngila?
1. (vi)	-nngilagut	-nngilagut
2. (I)	-nngilasi	-nngilasi
3. (de)	-nngillat	-nngillat

4

Fremtid

Fremtiden er et tilhæng, der hedder -ssa-. Det er spisende, og skal altså sættes på den sidste vokal i stammen.
 I fremsættemåde er det bøjet uregelmæssigt, så det får et a, der hvor der skulle have været et vu.
 Det bruges **altid** når man taler om noget, der ikke er sket endnu (også selvom vi ikke udtrykkeligt siger 'skal' på dansk)

VOKALSTAMMER neri- (spise) nerissaaq = han skal spise
 R-STAMMER atuar- (læse) atuassaaq = hun skal læse
 KONSONANT-ST. sini*- (sove) sinissaaq = han skal sove

	Fremsættemåde	Spørgemåde
1. (jeg)	-ssaanga	-ssaanga
2. (du)	-ssaatit	-ssaavit?
3. (han/hun)	-ssaaq	-ssava?
1. (vi)	-ssaagut	-ssaagut
2. (I)	-ssaasi	-ssavisi?
3. (de)	-ssapput	-ssappat?

Tilhængen -u- = at være

Eksempler:
 (Navneordene er ordnet efter hvilket bogstav de ender på.)

VOKALSTAMMER

biili *bil* biiliuvoq = det er en bil
 ataata *far* ataataavoq = han er en far
 matu *dør* matuuvoq = det er en dør

Q-STAMMER (q'et forsvinder)

norskeq *nordmand* norskiuvoq = han er nordmand
 arnaq *kvinde* arnaavoq = hun er en kvinde
 qallunaaq *dansker* qallunaajuvoq = han er dansker (+ j efter to aa'er)

K-STAMMER (k'et forsvinder)

panik *datter* paniuvoq = hun er en datter
 inuk *menneske* inuuvoq = han er menneske/han lever
 ikerasak *sund* ikerasavoq = det er et sund

T-STAMMER (tilføjer støttevokal)

angut *mand* angutaavoq = han er en mand
 sapaat *søndag* sapaatiuvoq = det er søndag

Tilhængen -qar- = at have

Det opfører sig ligesom -u- på den måde, at det skal sættes ind til den sidste vokal i det navneord, det sættes på. Læg mærke til, at u altid bliver til o, og i bliver til e, når der kommer et q bagefter. Det er en retskrivningsregel.

NB! -qarpoq (altså 3. p. ental) kan også betyde *der er*. Hvornår det betyder hvad, må vi afgøre ud fra sammenhængen.

VOKALSTAMMER

anaana *mor* anaanaqarpoq = han har en mor
 tuttu *rensdyr* tuttoqarpoq = der er rendyr
 ini *rum, værelse* ineqarpoq = han har et værelse

Q-STAMMER (q forsvinder)

emeq *søn* emeqarpoq = han har en søn/sønner
 qaqqaq *fjeld* qaqqaqarpoq = der er fjeld(e)

K-STAMMER (k forsvinder)

kamik *støvle, kamik* kameqarpoq = han har støvle(r)
 mattak *mattak* mattaqarpoq = der er mattak

T-STAMMER (+ i som støttevokal)

angutaat *mandlig kæreste* angutaateqarpoq = hun har en kæreste
 arnaat *kvindelig kæreste* arnaateqarpoq = han har en kæreste

7

Når man sætter tilhæng på et navneord, skal det altid sættes på navneordets *entalsform*. Derfor kan man ikke umiddelbart se, om *kameqarpoq* betyder *han har en kamik* eller *han har kamikker*. *Qaqaqarpoq* kan tilsvarende betyde *der er et fjeld* eller *der er fjelde*. Oftest vil det fremgå af sammenhængen, hvad der menes.

HUSK - foran q og r bliver
 a -> **a**
 i -> **e**
 u -> **o**

Endelserne -mi, -mit og -mut

På grønlandsk er alle forholdsordene nogle bøjninger, som vi kalder *forholdsendelser*. I stedet for at have et selvstændigt ord for 'i', 'på', 'til' osv., sætter vi endelser på de ord, forholdsordet skal sige noget om. I Chr. B. kap. 2 kan du se flere eksempler på dette. I første omgang skal vi se på de tre forholdsendelser:

- mi = i el. på
- mut = til
- mit = fra

De sættes lidt anderledes på navneord end tilhængene. Det er altså heller ikke tilhæng, men forholdsendelser. De tre endelser opfører sig helt ens, så vi bruger bare en af dem som eksempel. Grundreglen er:

VOKALSTAMMER

-mi sættes lige på. *Illu* => *illumi* (i huset)

Q-STAMMER

q falder som regel væk. I nogle tilfælde, især efter ord, der ender på -eq og altid efter -suaq, bliver q til r. *Arnaq* => *arnamut*, (til kvinden) men *erneq* => *ernermut* (til sønnen)

K-STAMMER

k bliver der, men 'smittes' af m'et: *panik* => *panimmut* (til datteren)

T-STAMMER

t 'smittes': *angut* => *angummut* (til manden)

Bemærk: -mi sættes altid på ordets *entalsform*. Hvis vi gerne vil have det til at være flertal, bruger vi formerne -ni, -nut og -nit i stedet. Altså:

<i>illumi</i> = i huset	<i>illuni</i> = i husene
<i>illumut</i> = til huset	<i>illunut</i> = til husene
<i>illumit</i> = fra huset	<i>illunit</i> = fra husene

Tilhængen -mii*- = at være i/på

Forholdsendelsen -mi (der som vi tidligere har set betyder i/på) kan udbygges til et tilhæng, der danner en hel sætning. Vi kan nemlig sige 'han er i ...' ved at tilføje tilhængen -i* (at være). Det nye tilhæng -mii* sættes på ligesom -mi:

Københavnimi = i København
 Københavniippoq = han er i København

Nuummi = i Nuuk
 Nuummiippunga = jeg er i Nuuk.

Hansi sumiippa? = Hvor er Hans?
 Hansi inimiippoq = Hans er i stuen
 Igaffimmiingilaq = Han er ikke i køkkenet (igaffik)

Tilhængen -mukar- = at tage (hen) til

Tilhængen er dannet af -mut (til) og sættes derfor på navneord/stednavne på samme måde som det.

Nuummut = til Nuuk
 Sumukarpa? = Hvor tog han hen?/Hvor gik han hen?
 Qaortumukarpoq = Han tog til Qaortoq
 Pisiniarfimmukarpoq = Han gik/er gået til butikken

Spørgsmål med su-:

Su- som forstavelse kan bruges som 'en knage' til at hænge endelser (eller tilhæng) på, når man vil stille et spørgsmål. Svaret sættes ind på 'su'-ets plads:

Sumi? = Hvor?
 Nuummi = I Nuuk
 Sumut? = Hvorhen? / Hvortil?
 Nuummut = Til Nuuk
 Sumit? = Hvorfra?
 Nuummit = Fra Nuuk

Eksempler med su- + tilhæng:

Sulerisarpit? = Hvad beskæftiger du dig med? (-leri- (besk. sig med) + -sar- (plejer))
 Suuit? = Hvad er du? (stilling)
 Ilinniartuuvunga = Jeg er studerende
 Suit? = Hvad laver du? ('laver' er underforstået, endelsen er sat direkte på su-)
 Atuarpunga = Jeg læser

Sussavit? = Hvad skal du (lave)?

Atuussaanga = Jeg skal læse

Soqarpa? = Hvad er der?

Kaffeqarpoq = Der er kaffe

Sumukarpa? = Hvor gik/tog han hen?

Nummukarpoq = Han tog til Nuuk

Sutorpa? = Hvad spiser/drikker hun?

Tiitorpoq = Hun drikker te

Tilhaeng

På udsagnsord (sloveso)

udsagnsord
= pisisudek

+fik	sted hvor der er
-galuar/-raluar/-kkaluar-	ellers
-innar-	bare, kun
+kallar-	foreløbig <i>prozatik</i>
+troelua 2x017 -laar-	lidt
-ler- <i>fast uico allat</i>	begynde at, være ved at
-lluvar-	godt
+neqar-	blive, være blevet <i>passiv</i>
+neru-	mere
+niar-	ville, agte at/være venlig at (ved bydemåde)
-nngi-	ikke, nægtelse-
-qaa-	meget
-qatigii*-	(gøre) sammen med
-raluar-	se -galuar-
-riartor/-kkiartor-	gå hen for at
-rumaar/-kkumaar-	ville, skulle nok
-rusu*-/kkusu*-	have lyst til
-sar/-tar-	pleje, gøre regelmæssigt/flere gange
-sima-	er/har ...t for <i>nutid</i>
+sinnaa-	kunne
-ssa-	skulle <i>fremtid</i>
+tar-	se -sar-

På navneord: (godst. juu)

+mii*-	være i/på
+miuu-	komme fra, være født i, være
indb. i	
+mukar-	tage til
-qaler-	få
-qar-	have
+sor/-tor-	spise/drikke
-ssuaq	stor
+taar-	få en ny
+tor-	se -sor-
-u-	være